

AYDINLANMA HAREKETİ İÇİNDE KIRGIZİSTAN'IN VE KIRGIZ AYDINLARININ GENEL DURUMU

YRD. DOÇ. DR. YASİN ŞERİFOĞLU*

Özet

Genel manada Ceditçilik olarak adlandırılan aydınlanma hareketi; Rus yönetimindeki Türkistan Türklerinin özellikle dini eğitim ile ilgili konularda başlattıkları yenileşme girişimlerinin zamanla diğer alanları da içine alarak yaygınlaştırdıkları çalışmalar bütünü olarak özetlenebilir. "Cedit" kelimesi, bu anlamıyla 19. yüzyılın sonlarına doğru İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da açtığı Usul-i Cedit okullarıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Usul-i Cedit okulları ile Türk topluluklarının tarihi ve kültürel mirasının araştırılması, tespit edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, yeni ve yaygınlaştırılmış bir eğitim hayatının tesis edilmesi hedefleniyordu. Öncelikli olarak İdil-Ural bölgesinde, daha sonra Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da sayıları hızla artarak 1918 yılı sonuna kadar Türkistan'da toplam 328 Usul-i Cedit okulunun açıldığı bilinmektedir. Diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Kırgız aydınlarının katkılarıyla Kırgızistan'da da başlayan aydınlanma faaliyetleri Ruslar tarafından büyük bir baskıya ve engellemeye maruz kalmış bu uğurda birçok Kırgız aydını katledilmiştir. 1937 yılında kurşunlanarak katledilen 137 kişi bu durumun en açık göstergesidir.

Türkistan coğrafyası, Çarlık döneminden itibaren Rus işgallerine maruz kalmaya başlamış, bu işgal 19. yüzyıldan itibaren oldukça genişlemiştir. Silahlı Rus birlikleri 1856'da Issık Göl'e ve Tanrı dağlarına kadar ulaşmıştır. Rus işgali karşısında toplu ve etkili bir direniş gösteremeyen Kırgızlar, küçük gruplar hâlinde bu duruma karşı koymaya çalışmış, ancak çok da başarılı olamamıştır. 1859

* Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Kırgızların Ruslara karşı en önemli direnişlerinden biri 1916 yılında Ürkün olarak adlandırılan isyandır. Bu isyanda Kırgızlar, kendilerine ait toprakların ellerinden alınması ve kırsal alanlara göç ettirilmesi sonucu Çar hükümetine karşı ayaklanmıştır.

yılının kış aylarında, bu işgalden kaçarak Doğu Türkistan'a sığınmak isteyen binlerce Kırgız Türkü Tanrı dağlarında donarak ölümlerine kendilerine ait hayvanların yarısından fazlası da bu yolculuk boyunca yok olmuştur (Erdem 2000: 72).

Kırgızların Ruslara karşı en önemli direnişlerinden biri 1916 yılında Ürkün olarak adlandırılan isyandır. Bu isyanda Kırgızlar, kendilerine ait toprakların ellerinden alınması ve kırsal alanlara göç ettirilmesi sonucu Çar hükümetine karşı ayaklanmıştır. Bu isyanın en büyük özelliği, Kazakistan'ın güneyi ile Kırgızistan'ın güneyi ve Fergana bölgesini içine alacak şekilde geniş bir coğrafyada, bölgedeki tüm Türk boylarının katılımıyla gerçekleşmiş olmasıdır. Rusların Türkistan genel valisi Nikolay Kuropatkin isyanı bastırmaya gönderdiği kuvvetlere verdiği emirde: "Kurtlar (isyani yönetenler) hapsedilmelidir. Koyunlar (isyana katılan halk) bağışlanabilir. Bu anlamda Çar'a rapor edeceğim ancak, Karakul ve isyancıların çok kan döktükleri Pişkek'in dağlık bölgeleri bu emrin dışında tutularak cezalandırılacaklardır. Issık Göl'ün

ve Keben vadisinin civarındaki bütün yerleşim bölgeleri Kırgızların ellerinden alınacaktır" (Hayit 1997: 9) demişti. Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılan bu isyan sonucunda Kırgızların bir bölümü yeniden Doğu Türkistan'a göç etmek zorunda kalmıştır.

Bir taraftan coğrafya üzerindeki Rus işgali, diğer taraftan yine Ruslar tarafından hemen her alanda programlı bir şekilde yürütülen asimilasyon faaliyetleri, Kırgızları 1990'lı yılların başına kadar ekonomi, siyaset, kültür ve askeri alanlarda baskı altında bırakmıştır. Bu baskı dönem dönem kırılmaya çalışılmışsa da bir netice alınamamıştır. Rus işgali altındaki Türk coğrafyasında, Rusların Türk topluluklarına karşı uyguladıkları başkalaştırma çalışmaları ve baskıların; özellikle kültür dairesi içinde dil, edebiyat, tarih, din gibi alanlarda çalışanlar ve onların ortaya koyduğu eserler ile bu coğrafyadaki eğitim faaliyetleri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Zira Ruslar, siyasi amaçlarını gerçekleştirmek üzere Rus askeri gücüyle birlikte Rus bilim adamlarını da Türkistan'a sokmuş ve böylece Rus kültürünü bölgede etkin kılmayı hedeflemiştir. Buna bağlı olarak Çarlık yönetimi, hem bölgeye yerleştirdiği Rus ahalinin çocuklarını yetiştirmek hem de bölge Türklüğünü başkalaştırmak daha doğrusu Ruslaştırmak amacıyla işgali altındaki bütün bölgelere Rusça ile eğitim

veren okullar açmıştır. Bu durum bölgedeki Türk aydınlar arasında da farklı yorumlamalara sebep olmuştur. Bazı aydınlar Rusların batılı olduğunu, batının gelişmiş bir devletinden gerekli modern bilgi ve tecrübelerin bu yolla kazanılabileceğini düşünürken bazı aydınlar da tam bunun aksine, bu başkalaştırma faaliyetine karşı kendi millî kimliklerini ön plana çıkartacak, özellikle eğitim hayatında yeni birtakım düzenlemelerin yapılması görüşünü ileri sürerek bu yolda çalışmalar başlatmışlardır.

19. yüzyılda Ruslar, İlminski'nin hazırladığı ve geliştirdiği projeye Türkistan'daki Türk boylarının konuşma dillerini ayrı ayrı yazı dili haline getirerek Türk yazı dilini bölmek, böylece Türklerin yazı diliyle anlaşma kolaylığını ortadan kaldırmak istemiştir. İlk başlarda bu görüşün tartışılmasına da göz yuman Rus yönetimi, daha sonra konuyu tartışmayı bile yasaklamış ve 1920'lerden sonra her Türk boyunun konuşma dilini ayrı bir yazı dili hâline getirmiştir (Ercilasun 1997: 154). 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında bölgede bir taraftan geleneksel eğitim sistemiyle eğitim faaliyetlerini devam ettiren mektep ve medreseler, diğer taraftan Rusların siyasi amaçlarla açtığı misyoner Rus okulları, bir de dini ve beşeri bilimlerin bir arada okutulmasının gerekliliğini ifade eden modern bir anlayışla eğitim faaliyetleri gerçekleştirmeye çalışan Cedit okulları vardı.

Rusların dil ve yazı üzerinden gerçekleştirmeye çalıştıkları bu başkalaştırma çalışmaları Kazan'da, Azerbaycan'da ve Türkistan'ın değişik yerlerinde yine komünist idarecilerin izin verdiği oranda tartışılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde Rusların bu projelerine karşı en önemli fikir İsmail Gaspıralı Bey tarafından ortaya atılmış ve onun bu çıkışı kısa bir sürede bir görüş olmaktan çıkıp bir aydınlanma faaliyeti ve hatta siyasi bir faaliyet olarak Türkistan'ın her yerinde etkili bir çalışmaya dönüşmüştür.

Genel manada Ceditçilik olarak adlandırılan aydınlanma hareketi; Rus yönetimindeki Türkistan Türklerinin özellikle dini eğitim ile ilgili konularda başlattıkları yenileşme girişimlerinin zamanla kültürel diğer alanları da içine alarak yaygınlaştırdıkları çalışmalar bütünü olarak özetlenebilir. "Cedit" sözü, bu anlamıyla 19. yüzyılın sonlarına doğru İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da açtığı Usul-i Cedit okullarıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Usul-i Cedit okulları

19. yüzyılda Ruslar, İlminski'nin hazırladığı ve geliştirdiği projeye Türkistan'daki Türk boylarının konuşma dillerini ayrı ayrı yazı dili haline getirerek Türk yazı dilini bölmek, böylece Türklerin yazı diliyle anlaşma kolaylığını ortadan kaldırmak istemiştir.

sayesinde Türk topluluklarının tarihi ve kültürel mirasının araştırılması, tespit edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, yeni ve yaygınlaştırmış bir eğitim hayatının tesis edilmesi hedefleniyordu. Medrese eğitiminin içine beşeri bilimleri sokmak, konuşma dilini yazı diline yaklaştırmak ve özellikle edebi eserleri halkın anlayabileceği şekilde oluşturmak, bu yolla halkın bilim ve kültür seviyesini yükseltmek Ceditçilerin temel hedeflerindendi. İlk olarak Gaspıralı İsmail Bey 1884 yılında Kırım Bahçesaray'da bir mektep açtı ve burada nasıl bir eğitim yapmak istediğini bizzat eğitimcilere gösterdi. Daha sonra eğitimcilerden gittikleri yerlerde bu okulların sayısını arttırmalarını istedi. Bunun yanında Usul-i Cedit okullarının yayın organı durumunda olan ve Gaspıralı Bey'in gayretleriyle çıkartılan Tercüman gazetesi de kısa süre içinde Türkistan'ın dört bir yanına ulaştırılmıştır. O günün şartlarında Tercüman gazetesinin Türk dünyası üzerindeki etkisi herhâlde bugün dünyadaki en etkili yayın organının etkisinden daha az değildir. Tatar Türkleri arasında başlayan bu çalışma, Usul-i Cedit okulları ve "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" ülküsüyle yayın yapan Tercüman gazetesi aracılığıyla kısa sürede bütün Türkistan'a yayılmış ve nihayetinde bir "Aydınlanma Hareketi" niteliği kazanmıştır.

Öncelikli olarak İdil-Ural bölgesinde, daha sonra Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da sayıları hızla artarak 1918 yılı sonuna kadar Türkistan'da toplam 328 Usul-i Cedit okulunun açıldığı bilinmektedir (Özkan 2007: 117). Usul-i Cedit okullarının Kırgızistan'daki ilk şubeleri 1901- 1902 yıllarında Tokmok, Bişkek ve daha sonra da Oş şehrinde açılmıştır.

Türkistan'ın birçok bölgesinde açılan bu okullardaki eğitim sistemini benimseyip yaymaya çalışanlara Ceditçi deniliyordu. Eğitim sisteminde yenilik getirmeye çalışan bu kitle, zamanla toplumun diğer meseleleriyle de ilgilenmeye başladı. Geleneksel işleyen bütün kurumları ve geleneksel bakış açılarını eleştiren bu kitle daha sonra Türkistan'ın her yerinde bir aydın topluluğu doğurmuştur. Bu yenilikçi zihniyetin çalışmalarından ve Usul-i Cedit okullarının faaliyetlerinden rahatsız olan Ruslar, kısa süre sonra bu okullarda eğitim veren öğretmenleri takibe aldı. Daha sonra da buralarda okutulan kitaplara yasaklamalar getirdi. Ruslar bununla da yetinmeyip 1908- 1911 yılları arasında Türkistan'daki Usul-i Cedit okullarının açılmasına sınırlamalar getirmiş, 1912 yılından sonra da bu okullardaki eğitim metoduna ve müfredatına karışmaya başlamıştır (Saray 1996: 122).

Tatar Türklerinden başka Kazak, Azerbaycan ve Özbek Türkleri arasında hızla kabul gören bu hareket, Kazak Türkleriyle birlikte özellikle de Alaş Partisi faaliyetleri etrafında Kırgızlar tarafından da benimsenmiştir ve bazı Kırgız aydınların çalışmaları üzerinden önemli sonuçlar vermiştir. Bu çalışmaların belki de en dikkat çekenleri; dil, edebiyat, neşriyat ve alfabe ile ilişkili olanlarıdır.

Tatar aydınları arasında Türkçenin telaffu-zundaki seslerin yazı dilinde daha uygun karşılıklar bulması hususunda Arap alfabesi üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştı. Daha sonraları Türkistan'daki diğer Türk toplulukları arasında da bu

konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların, özellikle 1924- 1925'li yıllardan sonra Latin alfabesine geçiş yönünde yoğunlaştığı görülmektedir.

Bu yıllarda, alfabe meselesi üzerindeki çalışmalarda Kırgız Türkleri arasında öne çıkan isimlerden biri Kasım Tınıstanov'dur. Kırgız eğitim sistemi içinde önemli çalışmalara imza atan Tınıstanov, 1925 yılının Haziran ayında toplanan Kırgızistan Muallimlerinin Birinci Kongresi'nde, Kırgız dilinin yazısı ve Arap alfabesinin kaldırılıp Latin alfabesine geçiş ile ilgili bir bildiri sunmuş, onun sunduğu bildiri kongre kararları arasında şu şekilde karara bağlanmıştır: "Şimdiki zaman medeniyet zamanıdır. Çabucak medeni olmak için, her bir işin kolayını yapmak gerekir, Medeniyetin esası edebiyat ve matbuattır. Şu an kullandığımız Arap alfabesi medeniyet yolunda bir engeldir. Bu sebepten, Muallimlerin Oblastlık Birinci Kongresi, Kırgızların kullandıkları Arap alfabesinin yerine, medeniyet yolunda büyük kolaylık getirecek olan Latin alfabesine geçmeyi bir zaruret olarak görmektedir. Latin alfabesi, gazete sayfalarında basılarak, bu alfabe ile halkı tanıştırmaya işine şimdiden başlanılsın. Gazete sayfalarına Latin alfabesi ile kısa kısa haberler, şiirler yazılsın". Bununla birlikte Kasım Tınıstanov'un hazırladığı 24 harften ve bir kesme işaretinden oluşan Kırgız alfabesi Erkin Too gazetesinin 29 Haziran 1925'teki sayısında ilan edilmiştir (Ceritoğlu 2000: 2-3). Tınıstanov'un konuyla ilgili bildirisinin kongre kararları arasında yer alması Kırgız aydınlarının konuya yaklaşımlarını anlamak bakımından dikkat çekicidir.

1926 yılında Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi'ne de katılan Tınıstanov, kendisinin hazırladığı Latin alfabesiyle ilişkili çalışmasını burada bir bildiri olarak sunar. Bildiride, Sovyetler Birliği'ndeki Türk halklarının birbirlerinin edebiyatını okumaları, birbirlerinin medeniyetinden faydalanmaları gerektiğini ifade eden Tınıstanov, bu doğrultuda Türk halklarının dillerinin de birbirine yakınlaşmasının zorunlu olduğunu, bunu gerçekleştirmek için de Latin alfabesinin harflerinin bütün Türk boylarında aynı olmasının gerekli olduğunu savunmuştur (Öner 2008: 344).

Türkistan'daki en eski kültür merkezleri Semerkand, Buhara ve daha sonraları Taşkent Özbekistan coğrafyası içinde yer alıyordu. Özellikle Fergana bölgesinde Özbeklerle bir arada yaşayan Kırgızlar kültürel faaliyetlerini bu kültür merkezlerinde yürütüyordu. Kuzeyde yaşayan Kırgızlar için de özellikle 19. yüzyılın sonu itibarıyla merkez, daha çok Kazakistan idi. Bu sebeple diğerlerine nazaran yerleşik düzene de daha geç ayak uyduran Kırgızların kendi coğrafyalarında kültür merkezlerini oluşturmaları gecikmiştir. Ceditçilik cereyanı etrafında oluşmaya başlayan aydınlanma hareketi ve faaliyetleri de ilk önce Özbekistan'daki bu kültür merkezlerinde başlamıştır. İsmail Gaspıralı'nın Tercüman gazetesi ile başlattığı aydınlanma neşriyatçılığı ilk olarak Özbekistan'da "Buhara-yı Şerif", "Turan", "Semerkand", "Sada-yı Fergana", "Sada-yı Türkistan" gibi dergilerde destek bulmuş ve yaygınlaşmıştır (Özkan 2007: 117). Diğer taraftan daha çok Ruslar'ın bölgedeki faaliyetlerini destekleyici siyasi propaganda aracı olarak

Kasım Tınıstanov, Kazak aydınları tarafından 1917'de Kazakistan'da kurulan Alaş Partisi'nin Kırgızistan'daki şubesinin açılmasına ve faaliyet göstermesine de öncülük etmiş ve bu dönem aydınlanma hareketi içindeki Kırgız aydınlarından biri olarak önemli çalışmalara imza atmıştır.

faaliyet gösteren; 9 Mart 1918'de yayıma başlayan Pişpekskiy Listok gazetesi, 1920'de Ceti Suu vilayetinin yayın organı Yuniy Proletary adlı dergi, 1922-1923 yıllarında Türkistan Komünist Partisi Bişkek Komitesi tarafından çıkartılan Kranoye Utro adlı haftalık gazete, 1918 yılında bugünkü adıyla Karakol şehrinde çıkan Golos Proletarstva gazetesi, 1922 yılından itibaren Türkistan Komünist Partisi'nin yayın organı olarak çıkartılan Krasnaya Pravda gazetesini (Koç 2002: 197-210) bir kenara bırakacak olursak, Kırgız Türklerinin 1926 yılına kadar Kırgızistan'da edebi veya siyasi görüşlerini açıkça dile getirebilecekleri hiçbir edebi ve siyasi dergi yoktur.

1926 yılında Kasım Tınıstanov ile Törökül Aytmatov Kırgız aydınlarından para toplayarak bir dergi çıkarmaya karar verirler. 110 kişiye Erkin Too gazetesinin 7 Nisan 1926 tarihli 113. sayısında "Matbuatımızı ilerletelim!" başlığı ile çağrıda bulunurlar. Başlangıçta Törökül Aytmatov, Kasım Tınıstanov, Akmat Bayışev ve C. Turusbekov bu harekete öncülük eder. Davete devamlı katılımlar sonucunda 1926- 1927 yıllarında dergiyi çıkarmak için gerekli para toplanmış ve 1928 yılının Mayıs ayında "Canı Madaniyat Colunda" adı ile derginin birinci sayısı çıkarılmış, K. Tınıstanov da derginin sorumlu redaktörü olmuştur (Ceritoğlu 2000: 3). Bu çalışmaların arasında Tınıstanov, 1927 yılında "Ene

Tili" adıyla Latin harfleriyle Kırgız Türkçesinin ilk gramer kitabını yazmıştır (Buran 2011: 151).

Kasım Tınıstanov, Kazak aydınları tarafından 1917'de Kazakistan'da kurulan Alaş Partisi'nin Kırgızistan'daki şubesinin açılmasına ve faaliyet göstermesine de öncülük etmiş ve bu dönem aydınlanma hareketi içindeki Kırgız aydınlarından biri olarak önemli çalışmalara imza atmıştır. Dil araştırmacısı olmasının yanında, yazar, şair ve çevirmendir. 1937- 1938 yıllarına kadar birçok çalışmaya imza atmıştır. Yazdığı ve sahnelenen piyesleri ile şiirlerinde milliyetçilik yaptığı ve Rusların aleyhine çalıştığı yönünde suçlamalara maruz kalmış, birçok kez yargılanmış ve tutuklanmıştır. Tınıstanov, 1937- 1938 yıllarında Moldo Kılıç ve Törökül Aytmatov gibi Stalin yönetimindeki Rus katliamının kurbanı olmuştur. Nerede ve ne şekilde öldürüldüğü konusunda kesin bir bilgi yoktur, ancak 1991 yılında Çon Taş'ta bulunan

toplu mezarlıkta, Cengiz Aytmatov'un Ruslar tarafından katledilen babası Törökul Aytmatov'un cesedi ve bir de suçlama belgesi ile ceza raporu bulunmuştur. Kasım Tınistanov'un cesedinin de orada olduğu tahmin edilmektedir(Ceritoğlu 2003: 4). "Çon Taş Katliamı", 1937 yılından itibaren Rusların Kırgız aydınlarının büyük bir bölümünü tutukladığı, ağır işkencelere tabi tuttuğu ve sonunda da hunharca katlettiği olaylar silsilesinin tarihe kara bir leke olarak kaydedilen adıdır. Tutuklanan kişilerle ilgili hiçbir haber alınmamış, ailelerinin onların akıbeti hakkında bilgi almak üzere yaptıkları hiçbir başvuru gerçeği aydınlatmak üzere yanıt bulamamıştır. Yıllar sonra diğer cesetlerle birlikte Törökul Aytmatov'un cesedinin yanında bulunan ceza raporu, KGB arşivinden diğer kişilerin de isimlerinin bulunmasına kolaylık sağlamıştır.

"Çon Taş Katliamı", 1937 yılından itibaren Rusların Kırgız aydınlarının büyük bir bölümünü tutukladığı, ağır işkencelere tabi tuttuğu ve sonunda da hunharca katlettiği olaylar silsilesinin tarihe kara bir leke olarak kaydedilen adıdır.

Ruslar tarafından bu katliamda kurşuna dizilerek öldürülen 137 kişinin isimleri şunlardır. (Buran 2011: 164):

Abdrahman Bulatov	Bayalı İsakeyev
Abdray Abdrahmanov	Biakiy Adziloviç Tarkovskiy
Abdukadir Abdraimov	Boris Vasilyeviç Beloşitskiy
Abdulla Kaçibekov	Boris Emelyanoviç Yurçev
Abdulla Yusupov	Bronislav Stefenoviç Yatskovskiy
Ahmat Ahun Turdı Ahunov	Corobek Omurkulov
Ahmetbek Çormakov	Çekuş Suleymanov
Ahmet Azizov	Çengiş Sarbanov
Ahmet Mametov	Dali Zulfibayev
Ait Ahun Oşurov	Daniel İvanoviç Kotlyarov
Akimhan Moldogaziyev	Davlet Zunun
Alahun Çurukov	Deys Fridrih Gotfridoviç
Aleksandr İvanoviç Şevelev	Erkinbek Esenamanov
Aleksandr Nikolayeviç Yanişevskiy	Eşbay Sultanbekov
Alıbay Çengaziyev	Fedor Egoroviç Bengard
Andrey Ambrosovıç Polinkaş	Gapircan Nurdinov
Artur Yanoviç Lenin	Garif Abdulayev
Arzı Magaz	Genrih Genrihoviç Yantsen
Asanbay Camansariyev	Grigoriy Flippoviç Tarançenko

- Aşım Muhamedov
 Aşur Ahun Musabayev
 Azim Ahun Akimov
 Aziz Ahmetcanoviç Alimov
 Bahirdin Kirgizbayev
 Bahtin Nasırov
 Baki Ahun Ahmet Ahunov
 Bakrı Tahtayev
 İmin Ahun Turdiyev
 İmin Sufiyev (Sopiyev)
 İosif Frantseviç Skalitskiy
 İosif İvanoviç Kuzmin
 İosif İvanoviç Meldenberger
 İsa Baybasunov
 İsmail Ahun Tohtahunov
 İsmet İmin Ahunov
 İvan Zaharoviç Belousov
 Kadır Mamoyarov
 Kan-Tay-Dyu
 Karimcan Yuldaşev

 Kasım Tınistanov
 Kerim Kenenbayev
 Kerim Nurmotov
 Kocakan Şorukov
 Kurman Ahun Nur Ahunov
 Kurman Kambarov
 Li-Ha Sami,
 Lu-Çan-Toy
 Lyudvig Kazimiroviç Krenitskiy
 Lyufing Egor Emelyanoviç
 Lyuft Aleksandr Aleksandroviç
 Lyuft Konstantin Aleksandroviç
 Lyu-Je-Çin
 Magay Andrey İnnokenteviç
 Mamadcan Ahmetov
 Mamat Hocanov
 Tagay Esenamanov
 Teodor Teodoroviç Miller
 Tohta Ahun İsmailov

 Harti Hunlava
 Hasan Ahun Zununov
 Hasan Ciyenbayev
 İbrahim Ahun İsmailov
 İbraim Aliyev
 İbraim Hudayberdiyev
 İdait Ahun Murabedinov
 İmanalı Aydarbekov
 Mamut Ahun Bakiyev
 Maylyakuli Nasırov
 Mihail Eduardoviç Rihter
 Mihail Nikolayeviç Luzanov
 Mukaş İmanbayev
 Murat Salihov
 Musa Toktosunov
 Niyazalı Sakenov
 Nurdin Serkibayev
 Nurkul Kulnazarov
 Omor Cumayev
 Kasım Sagınbayev
 Pavel Konstantinoviç Lvov
 Petr Nikolayeviç Goltsev
 Petr Pavloviç Çepizubov
 Petr Yuliusoviç Bergman
 Sabit Hocimamabayev
 Sadık Ahun Yusup Ahunov
 Sadık Şaripov
 Sakmambet İsmailov
 Samat Çalov
 Sartbay Baybasunov
 Sergey Afanasyeviç Kaşevarov
 Sergey Mihayloviç Andres
 Sıdık Çonbaşev
 Sıdık Tohtayev
 Sultankul Şamurzin
 Şakir Galimoviç Şafikov
 Şarip Ahun Yusupov

Tohta Ahun Turdahunov
 Toktosun Dostayev
 Törökul Aytmatov
 Umaralı Şabdambekov
 Umaralı Cavgoşpayev
 Usain Usmanov
 Van-Dzi-Van-Çan-Lin
 Van-Lin-Van
 Vilgelm Davıdoviç Vall
 Vladimir Avgustoviç Litsenmajer
 Vladislav Yulianoviç Gorbaçevskiy
 Yakov Pavloviç Zinonyev
 Yakub Ahun Aipov
 Yun-San-Sin
 Yusup Abdrahmanov
 Yusup Ahun Taşa-Ahunov
 Yusup İshakoviç Bulatov
 Yusup Karimov
 Yusup Talipov
 Zaydel Notta Yankel Berkoviç

Türklerin tarih boyunca kendilerine yurt edindikleri topraklarda, Allah'ın Türklere bahşettiği yer altı ve yer üstü kaynaklarının neredeyse tamamı son 150 yıldır Ruslar tarafından kullanılmaktadır.

İsimlerden de açıkça anlaşılacağı üzere öldürülenlerin tamamı Kırgız değildir. Katledilenler arasında Özbek, Uygur ve Kazak Türkleriyle birlikte Ruslar da bulunmaktadır. Bu da açıkça gösteriyor ki Ruslar, bölgede sadece etnik bir katliama girişmemiş, kendi emellerinin aksine düşünen ve düşündüklerini söyleyen veya söyleyeceğinden şüphe edilen bilgi ve fikir sahibi herkesi katletmiştir.

Siyasi ekonomik ve kültürel politikalar dikkate alınarak milletler tarihinin son 150 yıllık bölümü incelendiğinde, doğal kaynakların bol olduğu coğrafyalar ve bu coğrafyaların üzerinde yaşayan milletlerin özellikle Batılı sömürücü güçlerin kısılcında olduğu görülmektedir. Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ile birlikte Türk dünyasının tamamı bu parselleme girişimlerinin mağduru olmuştur. Bu durumdan hareketle Türk coğrafyası başta olmak üzere Türk milletini yakından ilgilendiren hemen her alandaki Rus varlığı ve Rus siyaseti özel bir dikkat ile ele alınmalı ve incelenmelidir.

Türklerin tarih boyunca kendilerine yurt edindikleri topraklarda, Allah'ın Türklere bahşettiği yer altı ve yer üstü kaynaklarının neredeyse tamamı son 150 yıldır Ruslar tarafından kullanılmaktadır. Bu sömürüyü herhangi bir engele takılmadan rahat bir şekilde gerçekleştirmek için Rusların ilk hedefleri bu coğrafya üzerinde yaşayan Türklerin zihinlerini işlevsiz hâle getirmek ve böylece onları mankurtlaştırmak, ayrıştırmak, bölmek, parçalamak ve birbirlerinden habersiz hâle

getirmektir. Bunun için de insanların düşünmemesi, üretmemesi ve çevresindekileri etkilememesi gerekiyordu. Bu sebeple Ruslar, toprak ve kaynaklar üzerine başlattığı bu operasyonda ilk projeyi; Türk insanını, Türk aydınını, Türk düşüncesini ortadan kaldırmaya yönelik oluşturmuştur. Buna bağlı olarak kişiler/çoğunlukla aydınlar/üretenler, bu çerçevede gerçekleştirilen faaliyetler ve ortaya konulan eserler büyük bir baskıya maruz kalmıştır. Konuyu Kırgızistan ve Kırgız Türkleri üzerinden kısaca özetlemek gerekirse Ruslar, bölgenin sadece doğal kaynaklarını ele geçirmek ve sömürmek üzere hareket etmemiş, dönemin Kırgızistan'ında toplumun bilinçlenmesine, aydınlanmasına yardımcı olabilecek kişisel enerji kaynaklarını da ortadan kaldırmış, böylece bu coğrafyada yeşermeye başlayan aydınlanma filizini susuz bırakarak kurutmuştur.

Kaynaklar

- BURAN Ahmet (2011), *Kuşunlanan Türkoloji*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- CERİTOĞLU Murat (2000), "Represiyya Kurbanı Bir Kırgız Aydını Kasım Tınistanov", Balıkesir: II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- ERDEM Mustafa (2000), *Kırgız Türkleri (Sosyal Antropoloji Araştırmaları)*, Türkistan Araştırmaları Dizisi 1, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- HAYİT Baymirza (1997), *Basmacılar, Türkistan millî Mücadele Tarihi (1917- 1934)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KOÇ Saadettin (2002), "Kırgız Yazar Tölögön Kasımbek'in Romanlarında Halk Kültürünün Yansımaları", Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 21, s. 197-210.
- NERİMANOĞLU Kamil Veli- ÖNER Mustafa (2008), *1926 Bakü Türkoloji Kurultayı Tutanaklar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZKAN İsa (2007), "Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim ve Kültür Alanındaki Değişmeler", *Bağımsızlıklarının 15. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, Ankara Ticaret Odası- Ankara: Türk Ocağı Yayınları, s. 80-128.
- SARAY Mehmet (1996), *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara: TTK.